

Извештај о докторској дисертацији
САМООДБРАНА И РАТ: ЕТИЧКА АНАЛИЗА
докторанткиње Јоване Ћирић

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду од 25. септембра 2020, изабрани смо за чланове комисије за оцену докторске дисертације **Самоодбрана и рат: етичка анализа** докторанткиње **Јоване Ћирић**. Након увида у рад задовољство нам је да Наставно- научном већу Филозофског факултета у Београду поднесемо следећи извештај.

Подаци о кандидату и дисертацији

Јована Ћирић је рођена 1980. у Београду. Завршила је основне студије филозофије на Филозофском факултету у Београду у јануару 2006. Завршила је мастер студије и одбранила мастер рад на тему *Fondements et limites du concept de souveraineté populaire* (*Основе и границе појма народног суверенитета*) на Универзитету "Шарл де Гол", Лил 3, у Лилу, у Француској 2007, код ментора професора Патриса Канивеа (Patrice Canivez). Уписала је докторске студије филозофије на Филозофском факултету у Београду школске 2011/12. Учествовала је на седам међународних скупова и летњих школа (Европски летњи универзитет "Језик: разумевање, аргументација, превођење", излагање рада "Критика реторике у Платоновом дијалогу *Горгија*", Ecole Normale Supérieure, Париз, Француска, 11 – 20. јул 2005; Европски летњи универзитет "Европа која треба да дође: секуларизација, правда, демократија", излагање на тему "Правда и демократија у делу Џона Ролса", у оквиру радионице "Правда и демократија", Универзитет "Babes-Bolyai", Клуж, Румунија, 3 – 13. септембра 2006; "Актуелности појма простора – филозофија, уметност, друштвене науке", излагање на тему "Утицај глобализације на промену схватања суверенитета и политичког простора", у оквиру радионице "Филозофски погледина поделу простора", Ecole Normale Supérieure, Лион, Француска, 12 – 21. јул 2007; "Јавни простор, филозофија и научна култура: поуке за демократију", учешће на радионици "Филозофија, наука,

политика: Идеја универзитета" излагање на тему "Ничеово и Веберово схватање односа културе, науке и политикеу образовним установама", Филозофски факултет уБеограду, 13 – 21. јула2010. (помагала у организацији); "Аргументација. Право, политика, науке", излагање на тему "Закључак, доказ и аргумент: употреба формалне логике у праву",у оквиру радионице "Правна аргументација",Универзитет"Свети Кирил и Методиј", Охрид, 16 – 24. јула 2011; Европска летња школа "Идеја универзитета: образовање, традиција, еманципација", Универзитет "Alexandru Ioan Cusa", Филозофски факултет и факултет друштвених и политичких наука, Јаши, Румунија, 10 –18. јула 2012; излагање на тему "Дехуманизовање непријатеља у рату" у оквиру радионице "Политичко насиље и дехуманизација", Карлов универзитет у Прагу, 5 – 12 јула 2017.) Објавила је рад "Суверенитет у савремено доба", *Филозофија и друштво*, годиште XIX, 1 (35), 2008, два приказа књига ("Праведни и неправедни ратови", *Theoria, Часопис Српског филозофског друштва*, Vol. 55, No. 4, 2012; "Миланковић – ренесансни стваралац", *Зборник Матице српске за друштвене науке*, број 139 (2/2012)) и неколико превода стручних текстова. Одржала је предавање на тему "Појмови народног, националног државног суверенитета – покушај упоредног одређења" у оквируНаучне трибине Института за филозофију и друштвену теорију, 5. марта 2008.

Рукопис дисертације под називом *Самоодбрана и рат: етичка анализа*, са резимеом на српском и енглеском језику, садржајем и библиографским подацима има укупно 200страна. Основни текст садржи 187страна. Рад је подељен на три основна поглавља, уз увод и закључак.

Предмет и циљ дисертације

Предмет овог рада је утврђивање односа између моралног оправдања и моралних ограничења самоодбране појединца у миру, са једне стране, и моралног оправдања и моралних правила и ограничења поступака учесника у рату, а пре свега убијања у рату, са друге стране, да би се установило да ли на моралним оправдањима и ограничењима индивидуалне самоодбране у миру може да се заснује измена и ново тумачење правила рата која важе у међународном хуманитарном праву. Предложена измена правила рата би, у односу на важећа правила, требало да даје већа овлашћења припадницима стране у рату

која је одређена као праведна, а да ускрати сва права припадницима стране у рату која је окарактерисана као неправедна. Борци "неправедне стране" би се, ако би до те промене дошло, сматрали злочинцима чак и када поштују правила *jus in bello* која тренутно важе. Циљ рада је био да се покаже да, иако на први поглед постоје сличности између моралних правила која ограничавају самоодбрану у миру, и моралних правила рата и правила у рату, ова правила не могу да се сведу једна на друга нити могу потпуно да се посматрају по аналогији једна са другима, при чему би правила самоодбране важила за појединце, а правила рата за државе. Циљ је био и да се покаже да овакво свођење моралних правила рата на морална правила самоодбране не би могло да оправда измену правила рата коју предлаже ревизионистичко тумачење савремене теорије праведног рата. Хипотеза је била да би ревизионистичко схватање, када би било доследно, водило у пацифизам, уместо да даје већа овлашћења припадницима "праведне стране", а да ускраћује сва права њиховим противницима.

У овом раду се прати расправа између савремених представника теорије праведног рата, Мајкла Волцера, са једне стране, који етичким аргументима подржава важећа правила рата, и редуктивистичких индивидуалиста, са друге стране, који сматрају да су ова правила пуке конвенције, да нису заснована на моралним разлозима и људским правима, због чега предлажу њихову измену, и то аргументују користећи се свођењем правила рата на морална правила и ограничења индивидуалне самоодбране у миру. По њима би особа требало да постане легитимна мета напада у рату на основу нечега што је лично урадила и за шта је лично морално одговорна, а не једноставно на основу припадности некој групи, као што су борци. Да би показали да морална правила рата треба да се сведу на морална правила индивидуалне самоодбране и да важећа правила рата треба да се измене тако да буду у складу са њима, редуктивистички индивидуалисти се служе специфичним теоријама моралног оправдања самоодбране појединаца у миру, које користе појам подложности особе за напад и убијање. Према овим теоријама основе за подложност за напад и убијање могу да буду различите, као што су, на пример, кривица или морална одговорност подложне особе. У овом раду се указује на то да примена оваквих теорија самоодбране на одређивање легитимних мета у рату може да доведе до тога да се помоћу њих морално оправдава укидање имунитета небораца, до тога да су неборци који су морално одговорни за неки узрочни допринос рату, који може да буде и у

прошлости, и који су ненаоружани и безопасни, легитимне мете намерног напада у рату, да се сматра морално дозвољеним и пропорционалним убити било који број ових небораца који су одређени као легитимне мете, да у односу на њих, према измењеним правилима рата, сме да се користи недискриминативно оружје за масовно уништење као што је нуклеарно, хемијско и биолошко, да се истребљење целог народа који је окарактерисан као подложен за убијање не би сматрало геноцидом, а насумично убијање оваквих цивила не би сматрало тероризмом, него легитимним чином рата. Овим цивилима не би била морално допуштена самоодбрана од бораца који покушавају да их убију, а борци њихове земље који би покушавали да их одбране сматрали би се злочинцима, којима би могло да се суди после рата.

Сматрајући овакве последице редуktivистичког схватања морално неприхватљивим, аутор поставља циљ да испита да ли ово схватање када се доследно спроведе заиста има овакве последице, да укаже на велику могућност злоупотребе оваквог схватања и да испита да ли свођење моралних оправдања и моралних ограничења и правила рата на морална оправдања и ограничења самоодбране појединца у миру може да подржи овакву измену правила рата коју предлажу ревизионисти. Хипотеза је била да ревизионисти нису успели да сведу морална правила која важе у рату на морална правила индивидуалне самоодбране у миру, нити да овим свођењем подрже своје тезе о измени и новом тумачењу моралних правила рата, да није могуће водити рат у складу са тако измењеним правилима рата, нити одредити легитимне мете напада према критеријумима које они предлажу, из теоријских и практичних разлога. Практични разлози су идентификовање и изоловање легитимних мета, имајући у виду сазнајна ограничења људског рода, а теоријски су везани за сам појам подложности за напад и убијање и за његову везу са појмовима неправедне претње и пропорционалности, у чијем одређењу постоји циркуларност.

Да би потврдила ове хипотезе кандидаткиња је анализирао основне појмове који се користе у теоријама моралног оправдања самоодбране које се примењују на рат, и њихов међусобни однос, основне појмове теорије праведног рата који се односе на правила рата, испитивала различите теорије моралног оправдања самоодбране и аргументе за и против моралног допуштења убијања појединих категорија претњи и нападача, који

се у њима користе, упоређивала правила *jus ad bellum* и *jus in bello* која морално ограничавају прибегавање рату и поступање у рату, са правилима којима се морално ограничава индивидуална самоодбрана у миру и покушала да на рат и на поступање у рату примени морална правила индивидуалне самоодбране у непромењеном облику, да би испитала до којих последица та примена доводи.

Приказ садржаја дисертације по поглављима

Прво поглавље рада носи наслов "Теорија праведног рата". У њему се излажу претпоставке и тезе које бране два супротстављена савремена тумачења теорије праведног рата, традиционалистичко и ревизионистичко. Објашњено је шта су индивидуализам и колективизам и редуктивизам и ексеptionализам у теорији праведног рата, изложена су правила *jus ad bellum* и *jus in bello* и њихов однос, објашњене су тезе симетрије, асиметрије и зависности и независности у теорији праведног рата. У овом поглављу је кандидаткиња упоредила морална правила рата, *jus ad bellum* и *jus in bello*, са моралним правилима и ограничењима самоодбране појединца у миру и анализирали измењена правила рата која предлажу ревизионисти, као и њихова различита могућа тумачења, да би показала да нема аналогије између правила *jus ad bellum* и моралних правила самоодбране, а да правила *jus in bello* не могу да се сведу да морална правила индивидуалне самоодбране.

Друго поглавље које носи наслов "Самоодбрана" посвећено је одређењу и моралном оправдању самоодбране појединца у миру. У овом поглављу је одређено шта се сматра самоодбраном, које су различите категорије претњи и нападача о којима се расправља да ли је од њих морално дозвољена самоодбрана, то јест да ли их је морално дозвољено убити у самоодбрани, испитују се нормативно етичке теорије које се баве моралним оправдањем самоодбране и аргументи који се у њима користе за и против убијања појединих категорија људи у самоодбрани, као и могућност примене ових теорија на рат, приликом одређивања легитимних мета. Закључује се да ниједна од ових теорија примењена на рат, не може да пружи адекватан критеријум за одређивање легитимних

мета, тако да оно буде морално, праведно, да ничија права не буду прекршена, а да рат и даље може да се води.

У трећем поглављу које носи наслов "Критика схватања подложности заснованој на моралној одговорности и критика његове примене на рат" анализира се појам подложности за напад и убијање који је кључан за свођење моралних правила рата на морална правила самоодбране и критикује се морално оправдање самоодбране које је засновано на подложности за напад и убијање чија је основа морална одговорност, на које се позивају редуктивистички индивидуалисти да би подржали измену важећих правила рата помоћу индивидуалне самоодбране у миру. У овом поглављу се испитују тешкоће и приговори са којима се суочава примена овог схватања на рат. Поред теоријске тешкоће која је везана за сам појам подложности за убијање, његово степеновање и његов однос са другим кључним појмовима ове теорије, као што су неправедна претња и пропорционалност, и поред практичних приговора, да ово схватање не може да се примени у условима сазнајних и моралних ограничења људског рода, износе се и приговори да ово схватање подржава потпуно укидање *jus in bello* правила, што води у тотални рат, да морално оправдава укидање имунитета небораца, тероризам, геноцид и коришћење оружја за масовно уништење. Оно сесуочава и са тешкоћом одсуства моралне дозволе да се невине жртве бране од оправданог нападача као што је тактички бомбардер и од не-одговорног нападача. У овом поглављу се разматрају и одговори на ове приговоре. Указује се на то да одговори на приговоре који би требало да заштите неборце од намерног напада могу да се примене и на борце, тако да би ово схватање када би их уважило водило у пацифизам. Указано је и на велику могућност злоупотребе оваквог схватања, када би оно упркос теоријским и практичним тешкоћама покушало да се примени.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Резултат анализе и испитивања у овом раду је да правила рата која редуктивистички индивидуалисти предлажу нису иста као морална правила самоодбране појединца у миру, што је потврдило основну хипотезу. Анализа је показала да су правила

рата која ревизионисти предлажу у ствари хибридна правила која садрже елементе моралних правила самоодбране и рата. Изведен је закључак да ни директна примена моралних правила самоодбране, нити примена хибридних правила на рат, не би имала последице које би редуktivистички индивидуалисти желели да покажу, и не би проширивала овлашћења борцима "праведне стране", а њихове противнике чинила злочинцима без обзира на њихово поступање у рату. Закључује се да би морална правила рата, протумачена на начин на који предлажу ревизионисти, била или толико рестриктивна, чак и према борцима одбрамбене стране, да рат према њима не би могао да се води и требало би прихватити антиратни пацифизам, са чиме се ревизионисти као представници теорије праведног рата не би сложили, или да уопште не би ни могла да се примене из практичних разлога, као што су идентификовање и изоловање легитимних мета. Допринос рада је у детаљној анализи различитих тумачења моралних правила рата, њиховог међусобног односа, као и у њиховом упоређивању са моралним правилима индивидуалне самоодбране, у анализи кључних појмова и њихових различитих тумачења која се користе у моралним оправдањима самоодбране и примењују на рат и на одређивање легитимних мета у рату, у проналажењу слабости, циркуларности и недоследности у теоријама на које се позивају редуktivистички индивидуалисти да би оправдали измену важећих правила рата која би могла да отвори пут моралном оправдању масовног убијања цивила противничке стране. Допринос овог рада је и у анализи и критици појма подложности за напад и убијање који се у савременој теорији праведног рата и у етичким расправама о моралним оправдањима самоодбране узима здраво за готово и не доводи се у питање, уместо ког се предлаже појам подложности за моралну осуду.

Закључак

Након пажљивог читања докторске дисертације Јоване Ћирић *Самоодбрана и рат: етичка анализа* можемо устврдити да се ради о висококвалитетном раду који у потпуности задовољава све формалне и садржинске услове за усмену одбрану. Рад представља веома исцрпан преглед становишта о односу између самоодбране и рата и даје исцрпан преглед богате литературе о том питању, нарочито новије, и оне најновије. Може

се рећи да темељност и целовитост обраде ове наизглед уске теме представља рад за пример. Видљив је притом кандидаткињин напор да изнесе и образложи властито становиште. То становиште, и онда када одступа од у литератури општеуспостављених ставова, је увек веома добро засновано и јасно и прецизно изложено, тако да рад има и висок степен оригиналности. Овај рад несумњиво представља оригинално научно дело и значајан допринос литератури о овој важној теми. Зато са великим задовољством предлагемо Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београд да одобри усмену одбрану ове изузетне дисертације.

У Београду, 07.10.2020.

Чланови комисије:

Др Јован Бабић, редовни професор, ментор
Филозофски факултет у Београду

Др Ненад Цекић, редовни професор
Филозофски факултет Универзитета у Београду

Др Александар Добријевић, доцент
Филозофски факултет Универзитета у Београду

Др Драган Станар, ванредни професор
Факултет за међународну политику и безбедност
Универзитета Унион - Никола Тесла